

STUDIA
BORYSIANA

ETYMOLOGICA
DIACHRONICA
SLAVICA

pod redakcją
Marioli Jakubowicz i Beaty Raszewskiej-Żurek

W **75.** ROCZNICĘ URODZIN
PROFESORA WIESŁAWA BORYSIA

Instytut Sławistyki PAN
Fundacja Sławistyczna
Warszawa 2014

Марга Бјелетић

Институт за српски језик САНУ

ИЗ РАДА НА ЈЕДНОТОМНОМ ЕТИМОЛОШКОМ РЕЧНИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

(*КЛОЊУТИ* ‘НАГНУТИ СЕ, ПОГНУТИ СЕ; ОСЛАБИТИ, МАЛАКСАТИ;
ИЗГУБИТИ НАДУ’)*

0. Осим рада на вишетомном етимолошком речнику српског језика (ЕРСЈ), у Институту за српски језик САНУ недавно се приступило и изради једнотомника, чији је циљ да стручној и широј јавности представи етимолошку интерпретацију основног лексичког фонда српског језика. Према првобитној замисли овај речник је требало да буде намењен широкој публици, али је убрзо дошло до промене концепције. Одлучено је да се обрада одабраног лексичког материјала спроведе што темељније, уз обавезно преиспитивање досадашњих етимолошких решења.

У току рада на речнику испоставило се да изненађујуће велики број речи основног лексичког фонда нема јединствено прихваћено тумачење. Стога се тај рад не своди на компилацију из постојеће литературе, него доноси и знатан број нових поставки проблема, нових предлога, па и нових решења (детално в. Бјелетић, Влајић-Поповић 2013). Једној од таквих речи посвећен је и овај прилог.

1. Српско-хрватски глагол *клоњути*, *клоњем* не може се похвалити разгранатом семантиком нити великим бројем изведеница. Основно значење му је ‘нагнути се, погнути се, спустити се’, одакле се развило пренесено: ‘ослабити, врло се узнемирити, изгубити наду, очајати’ (овако је

* Овај прилог је резултат рада на пројекту 178007 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*” који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

поменути глагол дефинисан у RJA). Нешто разуђенију семантичку дефиницију налазимо у РСА: ‘нагнути се, погнути се; (ис)пасти’, ‘спустити се, сручити се; клекнути, опружити се’, ‘увенути, свенути (о цвету, листу)’; ‘посустати, малаксати, изнемоћи; обесхрабрити се’; ‘(нечим) опустити, оборити (нешто)¹: „Главом клонуо на кревет, једно је вријеме ... дријемао” ‘заћи (о сунцу); нестати (о дану)’.

1.1. Разматрани глагол среће се и у изразима, од којих је један општераспрострањен и фреквентан: *клонути духом* ‘изгубити наду, вољу, полет, борбеност; обесхрабрити се’, док се остала два третирају као покрајинска: *клонути имањем* ‘осиромашити’: „Одиве, њихова удадба ... и остали трошкови, стају њен род много и многи људи, који имају више удатих кћери, јако клону имањем” Зета и Љешкопоље, *клонути са животом* ‘бити на измаку снаге, здравља, изнемоћи: „Каже ми за Шуја да је и са свим клонуо са животом” Вукова преписка (РСА).

1.2. Као перфективан облик, глагол *клонути* има и своје секундарно образоване несвршене парњаке: *клоњавати*, *клонјавџ* ‘нагињати се, повјјати се’: „Клоњава му глава” ‘малаксавати, слабити, сустајати; опуштати се’, фиг. ‘гасити се, губити се, нестајати’; *клонјати*, *-џ* ‘малаксавати, слабити, сустајати; опуштати се’; *клоњивати*, *клонјујџ* и *клонјивџ* ‘id.’, ‘замирати, обамирати’, *клонивати*, *клонјивџ* ‘поклекивати, малаксавати, сустајати’ (РСА). Ту су и изрази: *клоњавати духом* ‘губити наду, вољу, борбеност, обесхрабривати се’ и *клоњивати животом* покр. ‘слабити, венути, пропадати’: „Животом клоњива онај коме снага опада” (Црна Гора, РСА).

1.3. Од малобројних изведеница фреквентне су следеће: именица *клонулост*, *-ости* f. ‘малаксалост, исцрпеност, посусталост; утученост, безвољност’, радни придев *клонуо*, *-ула*, *-уло* у придевској служби и прилог *клонуло* ‘малаксало, уморно, посустало; безвољно’ (РСА). Именице *клон* m. песн. ‘клонуће, клонуло’, *клонуће* n. ‘id.’, ‘урањање, нестајање; крај, свршетак; пропаст, слом’ и *клонутак*, *-тка* m. ‘слабљење, спуштање (о гласу, говору)’, као и придев *клонутљив*, *-а*, *-о* ‘који изазива клонуће, клонуло’ (РСА) – остају изван сфере свакодневне употребе.

¹ Употреба глагола са директним објектом није илустрована примером. Материјал сакупљен за потребе рада показује да се глагол *клонути* јавља само у комбинацији са индиректним објектом у инструменталу, нпр. *главом*, *снагом*, *срцем* итд. (в. 1.1.), па сматрамо да други део дефиниције значења није адекватно формулисан.

1.4. Велика већина потврда глагола *клонути*, регистрованих у РСА и РЈА, узета је из дела писаца и песника. Да се овај глагол ипак користио и у народном језику сведоче примери из народне песме: „Па он пушћа тридесет Турака | Испод сабље тавници на врата; | Кад наљезе Куна Хасан-ага, | Клону сабља, отпаде му глава” НП Вук (РСА), „Клону рука низ чошну доламу – Нама су се срца оладила, са свијем су у прси клонула, не куцају више у прсима” НП Вук (РЈА). Индикативно је да ни дијалекатски речници не бележе често овај глагол. Неке дијалекатске потврде ипак смо прикупили: *клòнути*, *клòнем* ‘малаксати, посустати, изнемоћи’ Војводина (РСГВ), *клòнут*, *клòнѐм* ‘спустити главу на груди; пасти низ тело (о руци), опустити тело и сл.; сасвим онемоћати; обесхрабрити се’ Васојевићи (Боричић 2002); чак. *клòнут*, *клòнен* ‘бити исцрпљен, губити снагу’, фиг. ‘изгубити храброст, вољу’ Брач (Šimunović 2006); кајк. *кл’онути*, *кл’онѐм* ‘клонути’, *кл’онути дѹхом* ‘препустити се безнађу’ Вараждин (Lipljin 2002).

Према подацима из РЈА, глагол *клонути* посведочен је од XVIII века, док се за именицу *клонулоост* даје следећи коментар: ‘као да је начињено у наше доба’, тј. крајем XIX века.

1.5. РСА доноси и глагол *клòнути*², *клòнѐм* у значењу ‘одвраћати, окретати у страну; избегавати додир, присуство некога или нечега’, ‘нестајати, губити се’; *клòнути се* ‘избегавати додир, присуство некога или нечега’. Ради се заправо о ‘неправилној’ варијанти глагола *клòнити*, *клòнѐм (се)* (в. Maretić 1924: 42).² Сличне примере налазимо и у дијалекатским речницима: *клòнути се*, *-им се* ‘чувати се од некога или нечега, избегавати, држати се по страни’ Војводина (РСГВ), *клоне* 3. sg. ‘уклонити’: „Оћу да гу клонете одовде, да гу више не гледам” Црна Трава (Стојановић 2010), *поклонѹт (се)*, *-днѐм (се)* ‘поклонити (нешто); поклонити се (некоме)’ Спич (Поповић, Петровић 2009), *уклòнути*, *уклòнем* ‘одстранити’ Војводина (РСГВ). Према једном тумачењу, извориште формирања оваквих глагола треба тражити у неким војвођанским народним говорима, где су се они развили под утицајем облика 3. лица множине презента типа *месу*, *научу*, *сарану*, *лежу* (Милановић 1955–1956: 93; в. и Пецо 1979: 145).³

² *Клонути се* ‘meiden’, нпр. ја сам се њега клонуо, није добро (нема ни APj.); боље: *клонити се*.

³ Чињеницу да глаголи са сугласником *-н-* испред основинског *-и-* у 3. лицу множине презента на крају имају *-ну* (као и глаголи с односом основа *-ну-* : *-не-*) Милановић тумачи тиме што је код њих лични завршетак *-у* везан за претходни сугласнички глас *-н-* и с њим

2. У домаћој литератури нико се није детаљно позабавио пореклом глагола *клонути*. У RJA стоји: „Ваља да је постало од *клонити* наставком *-ну-* као перфективни глагол, а добило је и непрелазно значење тако да је *клонити* према *клонути* каузални глагол (испореди *тонити* и *тонути*, *гасити* и *гаснути*)”.⁴

Још је елиптичнија Скокова опаска: „Перфектив *клòнути*, *-ѐм* (Вук, Марулић) (*с-*) значи ‘пасти, нагнути се, погнути се, спустити се’ према *impf. клонити*. Одатле *клоуно* и апстрактам *клонулоост*, *клонуће* (Zuzeri)” (Skok ERHSJ 2, 102–103 s.v. *klòniti se*).

На основу реченог произлази да се глагол *клонути* третира као секундарно образовање свршеног вида према *клонити*. Но тиме се питање његовог порекла не решава будући да ни глагол *клонити* није до краја разјашњен.

3. Овај глагол се, заједно са стсл. **КЛОНИТИ** (**сѡ**), мак. *клони*, буг. *клоня*, слн. *kloniti*, слч. *klonit’(sa)*, чеш. *kloniti (se)*, глуж. *klonić*, длуж. *kloniś (se)*, пољ. *klonić*, рус. *клонить*, укр. *клонити(ся)*, блр. *клоніцьца*, своди на псл. **kloniti (se)*, **klon’o (se)* (ЭССЯ 10, 66–68). Међутим, псл. глагол нема општеприхваћене дубље етимологије (за детаљан преглед досадашње етимолошке дискусије в. ESJS 321–322). Најчешће се тумачи као итератив од **kleti, klynq (se)* у непосведоченом значењу **‘сагињати се, клечати’ (?)*,⁵ при чему се облик *klynq* своди на пие. **kl(e)i-* ‘на-, о-слањати се’, од кога су и лит. *šliėti*, лет. *sliet*, стинд. *śráyate*, ав. *sray-*, са назалним проширењем лит. *šlinù*, гр. *κλίνειν*, лат. *clīnāre*, ствнем. *hlinēn*, нем. *lehnen*, именске изведенице гот. *hláins* ‘брежуљак’, ир. *clóin* ‘крив’ (в. LIV 332 s.v. **klei-* ‘sich anlehnen’). Овде проблем представља не само неизвесно изворно значење глагола **kleti*, него и одступање од правила апофоније (**klon-* није очеки-

иступа заједно као и код глагола с презентском основом на *-не-*. Према таквом облику 3. лица множине презента, на *-ну-*, настала су и трећа лица других глаголских облика, који се граде од инфинитивне основе, а тиме је добијен и нов облик самог инфинитива, са основом на *-ну-*, нпр.: они *промену* – они *променуше* – они су *променули* – они ће *променути* (Милановић 1955–1956: 94). Разматрајући појаву морфеме *-ни-* уместо *-ну-* (*кренити–креним*), карактеристичну за икавске шћакавске и штакавске говоре (в. нап. 8), Пецо истиче да се у неким говорима јавља и обрнут процес, тј. појава *-ну-* уместо очекиваног *-ни-* (*променути* уместо *променити*) и сматра да су обе појаве аналошког порекла (Пецо 1979: 145).

⁴ Ове паралеле нису у потпуности адекватне јер је *клонути*, за разлику од несвршених *тонути* и *гаснути* (в. Ристић 1962) – глагол свршеног вида.

⁵ Уп. Sławski SEJP 2, 264–265; Boryś SEJP 238; ЭССЯ I.c.

вана *o*-база од **klъn-*), као и кентумски рефлекс пие. **k-* у словенском. Овај последњи приговор релативизује се указивањем на постојање сатемске варијанте псл. **sloniti*.⁶ Према другом тумачењу, **kloniti* представља деноминал од **klonъ* ‘кривина; падина; грана’ у вези са лит. *klānas* ‘бара’, *klōnis* ‘долина’, од корена који је у лит. *atsi-kal̃ti* ‘наслонити се’.⁷

За наше разматрање релевантно је повезивање глагола **kloniti* са псл. **klepnōti*, **klopiti* ‘нагињати, прикривати, затварати’ (Варбот 1975: 155–156; в. и ESJS 322), о чему ће још бити речи (в. 5.3.).

4. Вратимо се глаголу *клонити*. Констатовали смо да је на српско-хрватском терену његова породица прилично неразвијена. Међутим, ни на ширем словенском плану овај глагол нема бројне паралеле. Ту су само слн. *kloníti*, *klónem*⁸ pf. ‘предати се; погнути се; одустати, попустити’: „kljub ju-naškemu odporu so morali kloniti – kloniti pred močnejšim sovražnikom – moralno ne bo klonil – pod težo dokazov je klonil”, заст. (im)pf. ‘савити се, сагнути се’: „glava ji je počasi klonila na prsi”⁹ (SSKJ) ‘нагнути се, пасти’: „k tlom mi je vela glavica klonila (o cvetlici)” (Pleteršnik) и стчеш. *klonúti* ‘сручити се, пасти’: „jak rychle umrau, tak rychle klonau do horaucího pekla” (Jungmann).

5. Иако је у RJA глагол *клонити* протумачен као образовање свршеног вида према *клонити*, у коментару којим је пропраћена именица *клонуће* п. ‘управ дјело којијем се клоне’, као да налазимо наговештај могу-

⁶ Паралелизам **klon-* / **slon-* може се тумачити и другачије (в. 9.3.).

⁷ Уп. Spoj SES, 283. Скок не елаборира порекло глагола, али наводи паралеле које упућују на ово друго тумачење (Skok ERHSJ 2, 102–103).

⁸ За словеначки је карактеристичан развој *-ni(ti) < -no(ti)*, али се та појава јавља и у горњолужичком, полапском, руским говорима Сибира и неким пољским говорима. Она је такође присутна и на српско-хрватском терену, и то у икавским говорима штокавског дијалекта (посавски, славонски, босански икавскошћакавски говори итд.), неким чакавским говорима (Сењ, Вргада, Ластово), западнобосанским ијекавским говорима, личким јекавским говорима, неким истарским говорима и неким војвођанским (екавским) говорима (Пецо 1979: 141–143). Детаљније о тумачењима ове појаве в. Вучковић 2013: 54.

⁹ Индикативно је да је сличан пример употребе наведен и за глагол *kloniti*, *klónim* impf. ‘савијати, сагињати’: „glava se mu kloni na prsi (поред: sneg kloni veje)” (SSKJ), што доказује да се у словеначком мешају облици и значења ова два глагола. Из истих разлога је у говору бачких Буњеваца дошло до инфилтрирања значења карактеристичног за *клонити* међу значења глагола *клонити*: *клóнит*, *клóнім* ‘из усправног стања–положаја прећи у полувисећи, спустити се, преклонити се’, ‘ослабити, малаксати, изнемоћи, постати потиштен’ (Peić, Vačlija 1990).

ћег другачијег тумачења: „али у једина два једнака примјера као да значи ‘клопот’”: „Да их не изда бахат нога ни клонуће од оружја”.¹⁰ Под именицом *клѡпѡт* упућује се на *клѡнѡт* ‘звек, бука што постаје кад више ствари (особито гвозденијех ...) куцка једна о другу’ и наводе се следећи примери: „Клопотъ оружја¹¹ – Звек од оружја и клопот шчитов¹² – Стоји клопот мества и папуча” (НП Херцеговина, Вук), „Чује у пећини клопот свакојакијех верига” (НПр Вук, уп. и *клѡпнути*, *клѡпнѡт* ‘ударити (с буком), куцнути’): „Звекир на вратима клопну”¹³ (све RJA).

5.1. У сличном правцу креће се и Махеково размишљање, који s.v. *klopotati* ‘журити, хитати, јурити’ смешта облике *klopotny* ‘брз, нагао, склон (нечему, нарочито блуду)’ и *klopotol* ‘женскарѡш, заводник’, и додаје: „овамо и *kloniti* ‘сручити се, пасти’ < **klop-niti* (све стчеш.). – Нејасно.” (Machek ESJČ 259).

5.2. Словеначки глагол објашњен је такође узгред, али у оквиру породице глагола **klopiti*, **klōpišъ*, чији је „основни вокализам познат из рf. **klep-nōti*, **klēpnešъ* ‘ослабити, малаксати’ (вероватно секундарно **klop-nōti*, **klōpnešъ* у слн. *kloniti*, *klonem*, хрв. *klōnuti*, *klōnēm*¹⁴)” (Bezljaj ESSJ 4, 57–58 s.v. *šklōp I*).¹⁵

5.3. Најподробнију анализу с.-х. *клѡнути*, слн. *kloniti* и стчеш. *kloniti* (са којима доводи у везу псл. **kloniti*) дала је Ж. Варбот у раду о појави морфолошке перинтеграције код словенских глагола и девербалних имена (Варбот 1975). Навешћемо поједине тезе из тог рада које су битне за наше разматрање:

– појава морфолошке перинтеграције и порекло од *-nq-* основе може се претпоставити и за глагол **kloniti*;

– уз доминантно значење ‘сагибати, савијати’, рефлексии слов. **kloniti* понекад показују и значење ‘штитити, заклањати, скривати’, што пружа

¹⁰ В. Zuzeti, *Besjede duhovne oca Bernardina*, u Dubrovniku 1793, 43, 124.

¹¹ С. Новаковић, *Приповетка о Александру Великом у старој српској књижевности*, у Београду 1878, 57 (рукопис можда из XV века).

¹² *Život Aleksandra velikoga*, Starine 3, 262, izdao V. Jagić (по рукопису XVI века).

¹³ М. Ђ. Милићевић, *Омер-челебија, приповетка из живота српскога народа*, у Београду 1886, 171.

¹⁴ Глагол је српско-хрватски.

¹⁵ Акцентолошки и творбено с.-х. *клѡнути* < **klo(p)nōti* односи се према *клѡпнути* < **klopiti* исто као *тѡнути* < **to(p)nōti* према *тѡпнути* < **topiti*.

основу да се размотри могућност његове везе са слов. **klepnŋti*, **klopiti*, **klapati* ‘спуштати, прикривати, затварати’;

– глаголи гнезда **klep-* / **klop-*, са своје стране, развијају значења блиска значењу ‘сагибати, савијати’;

– у основи на *-nŋ-* могућ је и вокализам *-o-*: **klopnŋti* > **klonŋti*;

– словенски глаголи који би се могли извести од **klonŋti* показују значења која подједнако инклинирају и ка **klopiti* и ка **kloniti*;

– из овога следи да су се значења, блиска ка ‘сагибати, савијати’, могла развити већ у основи **klopnŋti* > **klonŋti*, али је подједнако могућа претпоставка да је глагол **kloniti* образован непосредно од **klonŋti* (op. cit. 155–156).

5.4. Све оно што је речено о облицима изведеним од **klep-* / **klen-* ауторка је касније уврстила у своју монографију о прасловенској морфологији, творби и етимологији (в. Варбот 1984: 151–155), али је истовремено потпуно изоставила све оно што се односи на облике изведене од **klop-* / **klon-*. Другим речима, разматрајући однос **klep-* / **klen-*, Варбот уопште не помиње глагол *kloniti* (в. ESJS 322), као да је потпуно одустала од свог првобитног тумачења.

5.5. Слична је ситуација и у ЭССЯ. У њему је реконструисана читава породица глагола **klepnŋti*, уз редовно навођење облика са *pn* > *n*, уп. **klepnŋti* > с.-х. *клѣнути* ‘ударити, лупити’, блр. дијал. *клѣнуць* ‘нестати, погинути’ (ЭССЯ 10, 9–10), **naklepnŋti* > с.-х. *накленути* ‘упрегнути’, слн. *nakléniti* ‘спојити, привезати (ланцем)’ (id. 22, 131), **obklepnŋti* > слн. *okléniti* ‘обухватити, окружити’, дијал. *oklenít* ‘закључати, затворити’ (id. 27, 119), **orzklepnŋti* > с.-х. *раскленути* ‘испрегнути из јарма’, слн. *razkléniti* ‘отварати’, ‘размицати, одмицати’ (id. 33, 173), **otklepnŋti* > с.-х. *откленути* ‘отворити капију; распрегнути волове’, дијал. *откленут* ‘отковати (скинути потковицу), скинути резу’, слн. *odkleniti* ‘откључати, широм отворити’, ‘скинути окове (човеку), пустити с ланца (пса)’, ‘одвојити, откинути, одвезати; ослободити’, ‘одбити, одсећи’, слч. дијал. *odklenit* ‘отворити (врата)’ (id. 37, 62–63). Са друге стране, нити је реконструисан глагол **klopnŋti*, нити је при разматрању порекла глагола **kloniti* (*se*) (id. 10, 66–68) поменуто тумачење Варботове, макар и као неприхватљиво.¹⁶

¹⁶ Напомињемо да је њен рад објављен 1975, а ЭССЯ 10 је изашао из штампе 1983. године.

6. Овде ћемо покушати да у светлу новог дијалекатског материјала пружимо још неке аргументе у прилог довођењу глагола *клонути* (евентуално и *клонити*) у везу са основом **klep-* / **klop-*.

6.1. Семантиком основе **klep-* / **klop-* у српском и другим словенским језицима детаљно се позабавила Влајић-Поповић (2002: 271–348), а из њеног материјала се види да су у оквиру ове основе присутна скоро сва значења глагола *клонути*, нпр. ‘пасти’ (308, 322), ‘висити; оборити се’ (290–291, 308–309, 323, 340), ‘ослабити, малаксати’ (286, 308, 322, 340).¹⁷

Да бисмо то илустровали, уз горепоменућа значења глагола *клонути* (в. 1.) навешћемо семантички блиске облике изведене од основе **klep-* / **klop-* / **klap-* / **klip-*¹⁸:

‘нагнути се, погнути се; (ис)пасти’:

– буг. *клѣнна* ‘сагнути се, нагнути се’ (ЭССЯ 10, 9–10), слч. нар. експр. *оклеpnút* ‘пасти’, рус. дијал. *оклѣпнуть* ‘савити се, сагнути се, нагнути се’ (id. 27, 119);

– срп. дијал. *клѣпѣт*, *-ѣм* ‘пасти’ Васојевићи (Влајић-Поповић 2002: 308), *натклопу(ј)е се* ‘надносити се’: ‘„На[д]-цваку се шерпу он натклопује” Црна Трава (Стојановић 2010), слч. *klopit* ‘сагињати, сагибати’ (ЭССЯ 10, 69–70 s.v. **klopiti*), чеш. *naklopiti* ‘нагнути’ (Варбот 1975: 155);

– срп. дијал. *натклапи се* ‘наднети (се)’: ‘„Натклапил се над извор, не мож да се напије” Црна Трава (Стојановић 2010).

‘спустити се, сручити се; клекнути, опружити се’:

– срп. дијал. *клипѣт*, *-ѣм* ‘клонути, сручити се (од умора, исцрпљености)’ Васојевићи (Влајић-Поповић 2002: 308).

‘увенути, свенути (о цвету, листу)’:

– срп. дијал. *клипне* ‘опустити лишће, увенути’ Тимок (Динић 2008).

‘посустати, малаксати, изнемоћи; обесхрабрити се’:

– срп. *оклепити* фиг. ‘спустити уши, растужити се; понизити се’ Никшић (Ђоковић 2005), *оклѣпити (се)* ‘id.’ Бањани, Грахово, Опутне Рудине (Копривица 2006), буг. дијал. *клѣпнувѣм* ‘падати од умора’ (Варбот 1975: 156);

¹⁷ Ауторка је експерпирала дијалекатске изворе објављене до 2000. године, а овде је њен материјал допуњен подацима из извора који су се накнадно појавили.

¹⁸ Ауторка полази од основе **lep-*, третирајући **klep-* као облик са експресивним префиксом *k-* (ор. cit. 272) и сматра да се овде ради о различитим превојним ступњевима једне исте основе, тј. **(k)lep-* : **(k)lop-* (> **(k)lap-*) : **(k)lɤp-* (> **(k)lip-*) (ор. cit. 280).

– срп. дијал. *поклѡпити се* фиг. ‘пасти у потиштено стање и расположење’ Поткозарје (Далмација 2004), *склѡпи се* ‘омршавити, испостити се’ Каменица код Ниша (Јовановић 2004), Црна Трава (Стојановић 2010), буг. дијал. *склѡним* ‘ослабити, изнемоћи’ (Варбот 1975: 156);

– срп. дијал. *клапнути* ‘малаксати, посустати’ Пирот (Влајић-Поповић 2002: 322), мак. *клапне* ‘уморити се, изнемоћи, ослабити’ (ЭССЯ 9, 185 s.v. **klapnǫti*);

– срп. дијал. *клипнути* ‘јачо изнемоћи, малаксати’ Пирот (Влајић-Поповић 2002: 340), *клипне* ‘малаксати од умора’ Тимок (Динић 2008),¹⁹ буг. *клипав* ‘слаб, клецав, слабуњав’ (БЕР 2, 456).²⁰

‘(нечим) опустити, оборити (нешто)’:

– с.-х. *клѣпити* ‘кривити, обарати, спуштати обод на шеширу’ Банија, ‘обарати ушне шкољке (о животињама)’ Трешњево (РСА; Влајић-Поповић 2002: 290),²¹ *оклѣпити (се)*, *ѡклѣпѣм (се)* ‘оборити, обесити (о ушима и сл.)’ Поткозарје (Далмација 2004), *оклѣпит*, *ѡклѣпѣн* ‘учинити нешто клемпавим, нпр. уши’, *оклѣпит се* ‘оклемпавити се’ Дубровник (Бојанић, Тривунац 2002), *клѡпав*, *-а*, *-о* ‘повијен, спуштен (о ушима)’ Војводина (РСГВ), ‘клемпав’ Лика (Ајдановић 2002),²² чеш. *klepiti* ‘обесити, спустити’ (ЭССЯ 10, 9);

– с.-х. *оклѡпити* ‘спустити, оборити наниже, оклембесити’ (Влајић-Поповић 2002: 308), *клѡпав*, *-а*, *-о* ‘повијен, спуштен (о ушима)’ Војводина

¹⁹ Уп. *клипати (се)* покр. ‘ићи с великим напором једва се држећи на ногама, поводити се од изнемоглости’ Тимок (Влајић-Поповић 2002: 344), чеш. *klipati* ‘тешко се кретати’ (ЭССЯ 10: 48).

²⁰ Дијал. и ‘неупотребљив за рад’, уп. срп. дијал. ‘неспретан, неумешан; глуп’ Ресава, ‘алѡав, неуредан’ Левач (РСА; в. и Влајић-Поповић 2002: 340).

²¹ Ауторка коментарише да се овај облик у ЭССЯ 10, 34–35 наводи s.v. **klepiti* (са резервом према реконструкцији назалног елемента за неке континуанте), али да његови синоними са коренским вокализмима *-о-*, *-а-* и *-и-* оправдавају реконструкцију његовог псл. предлошка као **klepiti* (l.c.).

²² Одатле *клѣпо*, *клѣпоња* т. ‘особа којој су веће и надоле опуштене уши’ Бањани, Грахово, Опутне Рудине (Копривица 2006). Облици са назалним сугласником: *клѣпав* адј. ‘повијен, спуштен (о ушима); неспретан у ходу’ Војводина (РСГВ), *клѣпно* т. ‘онај који има клемпаве уши’ Поткозарје (Далмација 2004), Лика (Ајдановић 2002), *клѣмна*, *клѣмно*, *клѣмпѡв* ‘id.’ Бањани, Грахово, Опутне Рудине (Копривица 2006), *клѣмна* ‘овца са дугим обореним ушима’ Качер (Петровић, Капустина 2011); *кленпав* адј. ‘који је клемпавих ушију’, *кленпа* т. ‘онај који има клемпаве уши’ Тимок (Динић 2008).

(РСГВ), *клѡпѡв* ‘клемпав, великих повијених ушних шкољки’ Васојевићи (Боричић 2002), Рожаје (Надџић 2003), *клѡпѡв* ‘дугих оборених ушију, клемпав’, *оклопѡвѣѣт* ‘оклемпавити’ Спич (Поповић, Петровић 2009);²³

– срп. дијал. *клѡпав* ‘повијен, спуштен (о ушима)’ Војводина (РСГВ), мак. *кланне* ‘опустити се’ (ЭССЯ 9, 185 s.v. **klapnǫti*);

– срп. дијал. *оклипи* ‘опустити уши да висе’ Тимок (Влајић-Поповић 2002: 340), *клѡпав*, -а, -о ‘клемпав’ Тимок, Књажевац (РСА; в. и Влајић-Поповић 2002: 340), буг. дијал. *клѡпав* ‘id.’ (БЕР 2, 456).

7. Презентирани материјал јасно показује да нема никаквих семантичких препрека повезивању глагола *клонити* и *клонити* са основом **klep-* / **klop-*. Али како стоји ствар са формалне стране? Да бисмо то утврдили, морамо се позабавити самом основом **klep-* / **klop-*.

7.1. „Признати” глагол **klepǫti* тумачи се као глагол на -*ǫti* изведен од **klepati*, **klepiti* (ЭССЯ 10, 9–10) или, прецизније: „псл. или слов. **-klepǫti* је инхоатив од **klepǣti*” (Snoj SES 278 s.v. -*klenīti*, -*klēnem*). Што се пак тиче глагола **klepati* – „у ЭССЯ се заузима став да он потиче од ономатопеје, без икаквих хронолошких назнака и без коментарисања његовог семантичког инвентара који превазилази оквири ономатопеје. Указује се на ‘очиту блискост **klepati* са **klopъ* и **xlopъ*’, међутим, природа те ‘блискости’ се не коментарише” (Влајић-Поповић 2002: 276). Уосталом, у већини етимолошких речника глагол **klepati* тумачи се као ономатопејски, без разграничења какво је направио Сној између слн. *klepǣti*, *klēpljem* < псл. **klepǣti* ‘тући, ударати’ које је „вероватно имитативна реч, образована од ономатопеје **klep-* (**klop-*, **klap-*)” (Snoj SES 278 s.v.) и слн. -*klēpati*, -*am* (*naklēpati*, *naklěp*, *odklēpati*, *oklēpati*, *oklěp*, *priklēpati*, *razklēpati*, *sklēpati*, *sklěp*, *vglēpati*, *zaklēpati*, *zaklěp*, *zaklepāj*) које је „настало од **-klepati*, основе за творбу секундарних несвршених глагола од префигираних назалних глагола **-klepǫti*” (Snoj SES 278 s.v.).²⁴

7.2. Када је реч о глаголу **klopati*, и он се третира као ономатопејски, и пореди једино са глаголом **xlopati*, а не тумачи се као апофонија према **klepati*. „Преглашавање -е- и -о- основа помиње се једино у случају поствербала **klopъ* у коме се препознаје стари дериват, са типичним -о- во-

²³ Облик са назалним сугласником: *клѡмпав* adj. ‘који виси, отомбољен, клемпав’ Тимок (Динић 2008), ‘незграпан, груб, широк’ Црна Трава (Стојановић 2010).

²⁴ Слично разграничење спроведено је и у БЕР-у између *клѡпам*, *клѡп(ну)вам*, *клѡпна* (2, 467) и **клѡпѡ* (2, 469–470).

кализмом, од глагола **klepati*, чиме се – индиректно, препознавањем аблаута – пренебрегава његова ономатопејска природа” (Влајић-Поповић 2002: 306–307).²⁵

7.3. Ако имамо у виду чињеницу да ономатопејско порекло неког корена не представља препреку да се на његовој основи развије разгранато творбено-етимолошко гнездо састављено од лексема које одражавају законите фонетске промене и које су међусобно повезане потпуно регуларним морфонолошким и творбеним односима (в. Варбот 1988: 69),²⁶ онда нема препрека ни да се, по аналогiji са **klepnōti* < **klepati*, **klepiti*, претпостави извођење глагола на -*nōti* **klopnōti* од **klopati*, **klopiti* (Варбот 1975: 156; Bezlaј ESSJ 4, 57–58 s.v. *šklōp* I).

8. Ако, дакле, прихватимо тумачење према коме с.-х. *klōnuti*, слн. *klonīti* и стчеш. *klonūti* представљају континуанте псл. **klopnōti*, намеће се потреба прецизнијег одређења самог глагола **klopnōti*. Будући да он спада у групу глагола са презентском осномом на -*ne*-, могуће су следеће опције: или је у питању инхоатив који означава постепено или тренутно прелажење у неко стање односно започињање неке радње, или деадјектив који означава постепено стицање особине, или пак перфектив који означава тренутно вршење радње (SP 1, 45).

8.1. Тумачећи аналоган глагол **klepnōti*, Сној га је окарактерисао као инхоатив од **klepati* (Snoj SES 278 s.v. -*klenīti*, -*klēnem*). Али како инхоативи овога типа обично стоје у опозицији према глаголима који исказују стање, уп. *bъdnōti* ‘пренути се’: *bъdēti* ‘бдети’, *лъpnōti* ‘прионути’: *лъpēti* ‘приањати’, *kysnōti* ‘постајати кисео’: *kysēti* ‘кисити’ итд. (SP 1, 45), глагол **klopnōti* могао би се извести од (непосведоченог) ***klopēti* ‘висити’, са значењем ‘почети висити, обесити се’, за глагол стања на *-*ēti* уп. псл.

²⁵ „Ова именица се у ЭССЯ реконструирала само као ентоним (‘стеница’ и ‘крпељ’), међутим, њена семантика у српско-хрватском је знатно шира (‘поклопац’, ‘клопка’, ‘отеклина’, ‘крпељ’, ‘ономатопеја ударца’). Дакле, то није случај ране специјализације. Српско-хрватске потврде указују на релативно позни губитак глагола и његове вишезначности о којој сведоче ови поствербали” (l.c.).

²⁶ „Семантички развој генетски ономатопејских основа и на њима заснованих етимолошких гнезда доводи до губитка живе везе између деривата (нарочито другостепених и трећестепених) и ономатопеје. Сходно томе, ти деривати подлежу регуларним фонетским променама и формално се одвајају од ономатопеје. За словенску етимологију од суштинског је значаја улазак ономатопејских образовања (која су се семантички удаљила од ономатопеје) у систем словенског аблаута” (op. cit.: 68).

**klapěti* ‘висити’, реконструисано на основу слн. *klapěti* ‘висити’, чеш. *klapěti* ‘нагињати се, кривити се (нпр. о капи)’ (ЭССЯ 9, 185).

8.2. Глагол **klopŋqti* могао би се тумачити и као деноминал од (такође непосведоченог) придева ***klopъ* ‘висећи, обешен’, уп. **sъхŋqti* ‘постајати сув’: **сухъ* ‘сув’, **glъхŋqti* ‘постајати глув’: **glухъ* ‘глув’, **slъpŋqti* ‘постајати слеп’: **слѣръ* ‘слеп’ (SP 1, 45).

О постојању псл. придева **klopъ* сведочи горепоменути (в. 6.1.) придев *клѡнав* (< **klop-avъ*), такође *клѡнаст* (Вук), као и сложенице *клѡпуша* ‘она која је клемпава’, *клѡпош* ‘онај који је клемпав; онај који је алкав’, *клѡпоша* ‘алкавуша’ Војводина (РСГВ 4, 95). Ови се облици могу свести на псл. **kloro-ux-* поред **klepo-uxъ* (ЭССЯ 10, 34 – свакако погрешно **klepoухъ*(jъ), уз допуштање варијанте без назала), **klapo-ухъ*(jъ) (id. 9, 186). Лик првог члана у овим сложеним придевима са везивним вокалом -o- указује да га треба схватити као придевску, а не глаголску основу: ‘обешен, опуштен, висећи’, тј. индиректно указује на придеве **klepъ*, **klapъ* а по свој вероватноћи и **klopъ*, од којег се најпре изводи **klopŋqti* > *клонути*.

9. Вратимо се глаголу **kloniti*. Он је, према првобитном тумачењу Варботове, могао настати на два начина: или непосредно од глагола на -*ŋq-* **klo(p)ŋqti*, или посредно, од неког deverбала образованог од глагола **klo(p)ŋqti* (Варбот 1975: 156), уп. **kapati* – **ka(p)ŋqti* – **капъ* (слн. *kāp* ‘капља’) – **kaniti* (чеш. *kaniti* ‘лити’) (op. cit. 150).

9.1. У случају непосредног извођења, однос између *клонути* и *клѡнути* показује се као сасвим супротан од онога који је претпостављен у РЈА и код Скока (в. 2.) — глагол *клонити* би, наиме, био изведен од *клонути*, а не обратно.

9.2. У случају посредног извођења, семантички прихватљиву везујућу карику могла би представљати горепоменути именица *клѡн* m. ‘клонуће, клонулост’ (в. 1.3.), па бисмо тако имали низ: **klopěti* или **klopъ* adj. – **klo(p)ŋqti* – **klonъ* – **kloniti*.

Ту се, међутим, јављају два проблема. Први је тај што се псл. **klonъ* ‘кривина; падина; грана итд.’, под које се подводи и с.-х. *клѡн*, изводи од псл. **kloniti* (ЭССЯ 10, 68–69). Али формално гледано, подједнако је могуће извести **klonъ* и од **klo(p)ŋqti*,²⁷ што нам доказују с.-х. континуанте

²⁷ Уп. псл. **zatonъ* < **zato(p)ŋqti*. Варботова помиње само слн. *zaton* ‘залазак сунца’ (Варбот 1984: 145), али Шиц има за словеначку реч и значење ‘бара, морски залив, острво’, такође с.-х. *zátон* ‘морски залив, лука’, рус. *затѡн* ‘дуг, равн речни залив’ (Schütz 1957: 83).

ове две псл. речи – именица *клѡн*² покр. ‘тих, пригушен жагор’: „Клѡн ... је мали бахат и чује се у разговору и приповијести, н.п. Чуо се мали клон” (РСА)²⁸ и глагол *клѡпнути*, -нѣм ‘произвести клопот; лупнути, куцнути’ (РСА).²⁹ Како је семантика с.-х. глагола *клопати*, *клопити* веома разграната (о чему сведоче управо његови сачувани девербали, уп. Влајић-Поповић 2002: 307), сасвим је могуће да је и *клѡн* ‘клонуће, клонулост’ девербал од *клопнути*, нарочито с обзиром на значење срп. дијал. *клѡпѣт*, -ѣм ‘клонути, сручити се (од умора, исцрпљености)’ (в. 6.1.).

Већи је проблем слаба посведоченост ове именице, која је илустрована само са два примера песничке, односно књижевне употребе: „У Турчина, и нѣм глупим’ прие | Непоредак, и клон преовлада³⁰ – Ал’ што клону руке клоном? Камо срца смела?”³¹ (РСА), чиме се поставља питање њеног реалног постојања у језику. Да су оваква образовања ипак присутна у народном говору показује, поред горепоменутог *клѡн*² ‘тих, пригушен жагор’, и облик *клѡнѣто* п. покр. ‘удовина, увала, провалија’ Д. Топоница (РСА).³²

9.3. На крају треба поменути једно важно запажање. Поред већ уоченог паралелизма **klon-* / **slon-* (в. 3.), изгледа да постоји и **slop-* поред **klop-*, уп. псл. **per-slopъ* > стсрп. *перѣслон* ‘планинско седло, превој’, слч. *pri(e)slop*, пољ. *przyslop* / *przeslop*, укр. *непеслин* ‘id.’, чеш. *příslop* ‘стрма падина; клопка’, рус. *слонец* ‘клопка’, пољ. *stópiec* ‘id.’ поред псл. **klopъka* > буг. *клѡпка*, с.-х. *клонка* ‘ступица, клопка’, с.-х. *склѡп* ‘спој више брда’, рус. дијал. *склонѣц* ‘клопка за тетребе’ итд. (в. А. Лома: *Топонимија Бањске хрисовуље*, Београд 2013, стр. 178; уп. ЭССЯ 10, 72; СРНГ 38, 31), уп. такође *склѡп* т. ‘котлина; место заклоњено брдима’, *склѡпи* f. pl. ‘дубока и тесна долина међу брдима’ (Влајић-Поповић 2002: 309). Та варијантност

²⁸ У РСА се облици *клѡн*¹ ‘клонуће, клонулост’ и *клѡн*² ‘тих, пригушен жагор’ третирају као хомоними, али из нашег излагања је јасно да су у питању етимолошки идентичне речи. За творбу уп. псл. **klon’a* за које се допушта и (мање вероватно) извођење од **klopъ’a* (ЭССЯ 10, 68; тако Варбот 1975: 156).

²⁹ Српски акценат је иницијални – *клѡпнути* – и као да стоји у вези са реономато-пејизацијом корена израженом кроз обнову *p* закономмерно испалог испред *n* према узвику *клѡп*, исто се објашњава *клѡпити* ‘ударити’ поред заст. *клѡпити* ‘затварати’.

³⁰ Симеонь Милутиновић Сарајлија, *Сербјанка* I, у Липисци 1826, стр. 72.

³¹ *Голишан, приче из Индије*, енглески написао Рудјард Киплинг, посрбио Цвијановићев д-р Никола, у Београду 1924, стр. 137.

³² Овамо можда и рус. дијал. *клон* ‘более низкое место’, иако се оно своди на псл. **klonъ* < **kloniti* (ЭССЯ 10, 68–69).

поткрепљује тезу да се у крајњој линији ради о истом корену, тј. да је **klon- / *slon-* < **klopn-* / **slopn-* и да, ако је у питању ономатопеја, она мора бити веома стара, ранија од изоглосе кентум-сатем.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Ајдановић Милан, 2002, *Прилог проучавању лексике северозападне Лике*, „Прилози проучавању језика” 33, с. 199–257.
- Бјелетић Марта, Влајић-Поповић Јасна, 2013, *Једнотомни етимолошки речник српског језика (методолошки аспект)*, „Зборник Матице српске за славистику” 83, с. 171–180.
- Бојанић Михаило, Тривунац Растислава, 2002, *Рјечник дубровачког говора*, СДЗ XLIX.
- Боричић Тиврански Вук, 2002, *Рјечник васојевићког говора*, Београд.
- Варбот Жанна Ж., 1975, *Некоторые случаи морфологического перерасположения в славянских глаголах и отглагольных именах и этимологический анализ*, [в:] *Slawische Wortstudien, Sammelband des internationalen Symposium zur etymologischen und historischen Erforschung des slavischen Wortschatzes. Leipzig, 11–13.10.1972*, Bautzen, с. 148–162.
- Варбот Жанна Ж., 1984, *Праславянская морфонология, словообразование и этимология*, Москва.
- Варбот Жанна Ж., 1988, *О семантике и этимологии звукоподражательных глаголов в праславянском языке*, „Славянское языкознание” (X международный съезд славистов), с. 66–78.
- Влајић-Поповић Јасна, 2002, *Историјска семантика глагола ударања у српском језику. Преко етимологије до модела семасиолошког речника*, Београд.
- Вучковић Марија, 2013, *Континуанте прасловенских основа *гъь-, *губ-, *губ- у српском језику*, Београд (докторска дисертација у рукопису).
- Далмација Стево, 2004, *Рјечник говора Поткозарја*, Бања Лука.
- Динић Јакша, 2008, *Тимочки дијалекатски речник*, Београд.
- Ђоковић Љубомир, 2005, *Говорни драгуљи никшићког краја*, Београд.
- Јовановић Властимир, 2004, *Речник села Каменице код Ниша*, СДЗ LI, с. 313–688.
- Копривица Јован К., 2006, *Речник говора Бањана, Грахова и Оутних Рудина*, Подгорица.
- Милановић Бранислав, 1955–1956, *Глаголи на -нити с облицима промене -ну/-не основа*, „Наш језик”, н.с. VII/3–4, с. 87–106.
- Петровић Драгољуб, Капустина Јелена, 2011, *Из лексике Качера*, СДЗ LVIII, с. 1–336 (речник 31–336).
- Пецо Асим, 1979, *Глаголи типа кренити-кренем у српскохрватском језику*, „Јужнословенски филолог” XXXV, с. 141–145.
- Поповић Момчило, Петровић Драгољуб, 2009, *О говору Спича. Грађа*, СДЗ LVI, с. 1–275.
- Ристић Олга, 1962, *Гаснути (гаснути се) : гасити (гасити се)*, „Наш језик”, н.с. XII/1–2, с. 35–40.
- Стојановић Радосав, 2010, *Црнотравски речник*, СДЗ LVII.

- Hadžić Ibrahim, 2003, *Rožajski rječnik (Građa za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja)*, Rožaje.
- Lipljin Tomislav, 2002, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin.
- Maretić Tomislav, 1924, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb.
- Peić Marko, Bačlija Grgo, 1990, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad–Subotica.
- Schütz Joseph, 1957, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin.
- Šimunović Petar, 2006, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Supetar.

СКРАВЕНИЦЕ

- БЕР – *Български етимологичен речник*, ред. В. Георгиев, София 1971–.
- Вук – Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1852.
- ЕРСЈ – *Етимолошки речник српског језика*, ред. А. Лома, Београд 2003–.
- РСА – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, Београд 1959–.
- РСГВ – *Речник српских говора Војводине*, ред. Д. Петровић, књ. 1–10, Нови Сад 2000–2010.
- СДЗ – „Српски дијалектолошки зборник”, Београд 1905–.
- СРНГ – *Словарь русских народных говоров*, ред. Ф. П. Филин, П. Сороколетов, (Ленинград =) Санкт-Петербург 1965–.
- ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков. Праославянский лексический фонд*, ред. О.Н. Трубачев, Москва 1974–.
- Bezljaj ESSJ – France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–V, Ljubljana 1976–2007.
- Boryś SEJP – Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- ESJS – *Etimologický slovník jazyka staroslověnského*, ред. E. Havlová, t. 1–, Praha 1989–.
- Jungmann – Josef Jungmann, *Slovník česko-německý*, sv. I–V, Praha 1835–1839.
- LIV – *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*, Unter Leitung von H. Rix, (1998), 2. Auflage, Wiesbaden 2001.
- Machek ESJČ – Václav Machek, *Etimologický slovník jazyka českého*, (1957), 2. opr. a dopln. vyd., Praha 1968.
- Pleteršnik – Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, I–II, Ljubljana 1894–1895.
- RJA – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, ред. Đ. Daničić, knj. I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Skok ERHSJ – Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I–V, Zagreb 1971–1974.
- Ślawski SEJP – Franciszek Ślawski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–5, Kraków 1952–1982.
- Snoj SES – Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, (1997), 2. dop. izd., Ljubljana 2003.
- SP – *Słownik prasłowiański*, ред. F. Ślawski, t. 1–, Wrocław 1974–.
- SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ред. A. Bajec, knj. 1–5, Ljubljana 1970–1991.

COMPILING A SINGLE VOLUME ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF THE SERBIAN LANGUAGE
(*KLÒNUTI* 'TO LEAN, BEND; BECOME WEAK, EXHAUSTED; DESPAIR, BECOME DISCOURAGED')

The paper deals with SCr verb *klònuti* 'to lean, bend; become weak, exhausted; despair, become discouraged' from the standpoints of semantics, word-formation and etymology. The entire relevant dialectal material is presented as an argument in favor of the already existing etymological solution deriving SCr *klònuti* (also SI *kloníti*, OCz *klonúti*) from PSI **klopŋti*. Two possible interpretations are proposed: either **klopŋti* < ***klopěti* 'to hang', meaning 'to start hanging' (cf. *kysŋti* < *kysěti*) or **klopŋti* < ***klopъ* adj. 'hanging' (cf. **glъxŋti* < **gluxъ*).